

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра адміністративного і інформаційного права

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
адміністративного і інформаційного права

“ 23 ” 06 2020 р.

А.І.В.
(Арістова І.В.)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (СИЛАБУС)

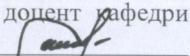
ВБ 5. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Спеціальність: 081 Право ОС «Бакалавр»
Освітня програма: «Право»

Факультет: юридичний

2020 – 2021 навчальний рік

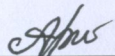
Робоча програма з дисципліни *Муниципальне право* для студентів за спеціальністю *081 Право*

Розробник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного та інформаційного права Роговенко О.В.

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри адміністративного та інформаційного права.

Протокол від 22.06. 2020 року № 22

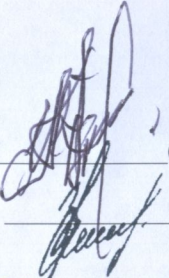
Завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права

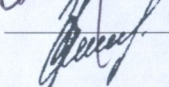

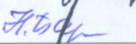
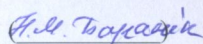
I.V. Арістова

(підпис)

Погоджено:

Гарант освітньої програми (М. П. Курило)

Декан юридичного факультету (С. І. Запара)

Методист відділу якості освіти, ліцензування та акредитації

Зареєстровано в електронній базі: дата: 24.06. 2020 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 08 Право	Нормативна	
	Напрямок підготовки: 081 Право		
Модулів - 2		Рік підготовки:	
Змістових модулів: 2		2020-2021 й	
		Курс	
		4	
		Семестр	
		8	
		Лекції	
		6 год.	
		Практичні, семінарські	
		6 год.	
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		78 год.	
		Індивідуальні завдання:	
		-	
		Вид контролю:	
		Екзамен	
Загальна кількість годин – 90			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента -	ОС: Бакалавр		

Примітка: Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для заочної форми навчання - 13%/87% (12/78)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ґрунтовне вивчення студентами основних етапів та різноманітних аспектів розвитку Муніципального права України, її історичних форм та здобутків, основних культурних цінностей, що творились українським народом.

Завдання:

- збагачення студентів необхідними для сучасного фахівця загальнокультурними знаннями;
- сприяння формуванню національної свідомості;
- дати студентам теоретичні та практичні навички з правових знань та застосування їх у трудовій діяльності;
- ознайомити студентів з основними галузями права;
- підвищити рівень правової свідомості та правової культури.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати: предмет і завдання курсу "Муниципальне право", її зв'язок з іншими дисциплінами; поняття, основні структурні елементи, функції права, основні етапи та особливості розвитку Муниципального права. Організацію роботи органів державної влади та місцевого самоврядування зі зверненнями громадян; депутатські запити, звернення, запитання, порядок їх внесення і розгляду; гарантії діяльності депутатів місцевих рад; особливості організації роботи Голови місцевої ради; організацію роботи органів державної влади та місцевого самоврядування зі зверненнями громадян.

уміти: Давати правовий аналіз діяч Верховної Ради України, аналізувати принципи і структуру організації та діяльності Верховної Ради України. Орієнтуватися у питаннях здійснення захисту прав та свобод людини та громадянина; складати проекти звернень та запитів; застосовувати на практиці отримані теоретичні знання;

3. Програма навчальної дисципліни

Затверджена Вченою Радою СНАУ протокол № 7 від 26.12.2018 р.

Змістовний модуль 1.

Тема 1. Муниципальне право – комплексна галузь права, наука, навчальна дисципліна

Поняття і предмет муниципального права України. Комплексна природа комунального права. Методи правового регулювання.

Комунально-правові норми і інститути. Класифікація норм комунального права.

Комунально-правові відносини, їх суб'єкти.

Джерела комунального права.

Наука комунального права: поняття, предмет, джерела і завдання. Комунальне право як навчальна дисципліна: поняття, предмет і джерела. Роль та завдання вивчення студентами курсу «Муниципальне право України».

Тема 2. Поняття, принципи і функції місцевого самоврядування

Поняття місцевого самоврядування. Громадська та державна сутність місцевого самоврядування.

Основні принципи місцевого самоврядування. Поняття основних принципів місцевого самоврядування: народовладдя, законності, гласності, колегіальності, поєднання місцевих і державних інтересів, виборності, правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності, державної підтримки та гарантій місцевого самоврядування, підзвітності та відповідальності перед територіальною громадою, судового захисту прав місцевого самоврядування.

Функції місцевого самоврядування. Поняття та характеристика функцій місцевого самоврядування в Україні та у зарубіжних країнах.

Місцеве самоврядування як основа конституційного ладу України. Місцеве самоврядування і державна влада. Централізація та децентралізація. Громадянське суспільство і місцеве самоврядування. Критерії місцевого самоврядування.

Тема 3. Місцеве самоврядування в історії України

Місцеве самоврядування України-Русі за часів Київської централізованої держави та у період феодалної роздробленості.

Місцеве самоврядування в українських землях у складі Польсько-Литовської держави. Магдебурзьке право.

Самоврядування на території козацької держави - Гетьманщини. Конституція Пилипа Орлика. Ліквідація козацького самоврядування в XVIII столітті.

Місцеве самоврядування в українських землях у 2-й пол. XIX – на початку XX століть на території Російської імперії й Австро-Угорщини. Місцеве самоврядування в Україні в 1917 – 1920 роках. Місцеве самоврядування в західноукраїнських землях у 20 – 30-ті роки.

Концепція місцевих органів влади у радянських конституціях України.

Місцеве самоврядування в законодавстві України 1990-1996 років.

Тема 4. Основи місцевого самоврядування

Поняття основ місцевого самоврядування. Система основ місцевого самоврядування України.

Правові основи місцевого самоврядування: поняття та елементи.

Організаційні основи місцевого самоврядування: поняття та елементи.

Поняття територіальних основ місцевого самоврядування та їх елементи. Адміністративно-територіальний устрій і місцеве самоврядування.

Матеріально-фінансові основи місцевого самоврядування: поняття та структура.

Змістовний модуль 2

Тема 5. Система місцевого самоврядування

Поняття системи місцевого самоврядування. Елементи системи місцевого самоврядування в Україні: територіальна громада, сільська, селищна, міська рада, сільський, селищний, міський голова, виконавчі органи сільської, селищної, міської рад, районні та обласні ради, органи самоорганізації населення.

Поняття територіальної громади. Правоздатність територіальної громади. Статут територіальної громади села, селища, міста, його структура і зміст. Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування.

Загальна характеристика форм прямого волевиявлення громадян та інших форм участі населення у здійсненні місцевого самоврядування. Місцевий референдум: правове регулювання організації і проведення. Предмет місцевого референдуму. Питання, що виносяться на місцевий референдум. Принципи і стадії проведення місцевого референдуму. Суб'єкти ініціювання та призначення місцевого референдуму. Дорадче опитування громадян України.

Місцеві вибори: загальні питання організації та проведення виборів, особливості обрання сільських, селищних та міських голів, депутатів представницьких органів місцевого самоврядування на базовому та регіональному рівнях.

Загальні збори громадян за місцем проживання. Місцеві ініціативи. Громадські слухання. Мітинги, ходи, демонстрації.

Органи місцевого самоврядування: поняття, ознаки, основні риси, система.

Тема 6. Представницькі органи та посадові особи місцевого самоврядування

Поняття і система представницьких органів місцевого самоврядування. Поняття і правовий статус посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Система місцевих рад. Форми та організація діяльності місцевих рад та їх органів. Акти місцевих рад.

Повноваження сільських, селищних, міських рад. Загальна та виняткова компетенція сільських, селищних, міських рад. Особливості повноважень районних у містах рад.

Депутат представницького органу.

Сільський, селищний, міський голова: правовий статус, порядок обрання, організація роботи, термін повноважень. Випадки і порядок дострокового припинення повноважень.

Відповідальність, підзвітність і підконтрольність голови. Повноваження сільського, селищного, міського голови, його акти.

Статус районних і обласних рад. Порядок формування. Повноваження районних і обласних рад. Питання, які вирішуються виключно на їх пленарних засіданнях. Делегування повноважень відповідним місцевим державним адміністраціям. Голова районної, обласної ради. Статус, порядок його обрання, повноваження. Заступник голови. Президія (колегія) районної, обласної ради.

Органи самоорганізації населення: поняття, принципи організації та діяльності, порядок створення, повноваження, гарантії діяльності.

Тема 7. Правовий статус депутата місцевої ради

Особливості обрання депутатів місцевих рад згідно Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Особливості правового статусу депутатів місцевих рад. Депутатський мандат. Повноваження депутата місцевої ради. Депутатський запит і депутатське запитання.

Форми роботи депутатів місцевих рад. Організація роботи у рада та інших виборних органах.

Гарантії діяльності депутатів місцевих рад: поняття, класифікація та особливості.

Тема 8. Виконавчі органи місцевих рад

Поняття, порядок утворення, структура, чисельний склад та термін повноважень виконавчих органів місцевих рад.

Форми, методи роботи виконавчих органів місцевих рад. Особливості статусу відділів, управлінь та інших виконавчих органів місцевих рад.

Функції та повноваження виконавчих органів місцевих рад. Делеговані повноваження. Особливості повноважень районних у містах виконавчих органів. Виконавчий апарат районної, обласної ради.

Акти виконавчих органів місцевих рад.

Відповідальність виконавчих органів перед представницькими органами місцевого самоврядування.

Тема 9. Служба в органах місцевого самоврядування

Поняття та правове регулювання служби в органах місцевого самоврядування. Право на службу в органах місцевого самоврядування. Особливості прийняття на службу в органи місцевого самоврядування.

Класифікація посад в органах місцевого самоврядування. Вимоги до посад. Ранги посадових осіб місцевого самоврядування. Атестація посадових осіб місцевого самоврядування. Граничний вік перебування на службі в органах місцевого самоврядування.

Основні принципи служби в органах місцевого самоврядування. Особливості організації служби в апараті представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування.

Управління службою. Обмеження, пов'язані зі службою в апараті представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					усьог	у тому числі				
о-го		л	се-м	ла-б	ін-д	с.р.		о	л	п	ла-б	ін-д
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Модуль 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГАЛУЗІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД УКРАЇНИ.												
Змістовий модуль 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГАЛУЗІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД УКРАЇНИ.												
Тема1. Муніципальне право – комплексна галузь права, наука, навчальна дисципліна									10	2	-	8
Тема2. Поняття, принципи і функції місцевого самоврядування									10	2	-	8
Тема 3. Місцеве самоврядування в історії України									10	-	2	8
Тема 4. Основи місцевого самоврядування									10	-	2	8
Разом за змістовим модулем 1									40	4	4	32
Модуль 2. КОНСТИТУЦІЙНО – ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ.												
Змістовий модуль 2. КОНСТИТУЦІЙНО – ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ.												
Тема 5. Система місцевого самоврядування									9	-	-	9
Тема 6. Представницькі органи та посадові особи місцевого самоврядування									9	-	-	9
Тема 7. Правовий статус депутата місцевої ради									11	2	-	9
Тема8. Виконавчі органи міських рад									9	-	-	9
Тема 9. Служба в органах місцевого самоврядування									12	-	2	10
Разом за змістовим модулем 2									50	2	2	46
Усього годин з курсу									90	6	6	78

5. Темі та план лекційних занять для студентів заочної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Муніципальне право – комплексна галузь права, наука, навчальна дисципліна План 1. Поняття і предмет муніципального права України. 2. Комунально-правові норми і інститути. Класифікація норм комунального права.	2
2	Тема 2. Поняття, принципи і функції місцевого самоврядування План 1. Основні принципи місцевого самоврядування. 2. Поняття місцевого самоврядування: народовладдя, законності, гласності.	2

3	Тема 3. Місцеве самоврядування в історії України План 1. Місцеве самоврядування України-Русі за часів Київської централізованої держави та у період феодалної роздробленості. 2. Місцеве самоврядування в українських землях у складі Польсько-Литовської держави. Магдебурзьке право.	-
4.	Тема 4. Основи місцевого самоврядування План 1. Поняття основ місцевого самоврядування. 2. Система основ місцевого самоврядування України.	-
5	Тема 5. Система місцевого самоврядування План 1. Поняття системи місцевого самоврядування. 2. Поняття територіальної громади. Правоздатність територіальної громади.	-
6	Тема 6. Представницькі органи та посадові особи місцевого самоврядування План 1. Поняття і система представницьких органів місцевого самоврядування. 2. Поняття і правовий статус посадових осіб органів місцевого самоврядування.	-
7	Тема 7. Правовий статус депутата місцевої ради План 1. Особливості обрання депутатів місцевих рад згідно Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». 2. Особливості правового статусу депутатів місцевих рад. Депутатський мандат.	2
8	Тема 8. Виконавчі органи місцевих рад План 1. Поняття, порядок утворення, структура, чисельний склад та термін повноважень виконавчих органів місцевих рад. 2. Форми, методи роботи виконавчих органів місцевих рад.	-
9	Тема 9. Служба в органах місцевого самоврядування План 1. Поняття та правове регулювання служби в органах місцевого самоврядування. 2. Право на службу в органах місцевого самоврядування.	-
	Разом	6

6. Теми семінарських занять для студентів заочної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Муніципальне право – комплексна галузь права, наука, навчальна дисципліна План	-

	1. Комунально-правові відносини, їх суб'єкти. 2. Джерела комунального права.	
2	Тема 2. Поняття, принципи і функції місцевого самоврядування План 1. Функції місцевого самоврядування. 2. Поняття та характеристика функцій місцевого самоврядування в Україні та у зарубіжних країнах.	-
3	Тема 3. Місцеве самоврядування в історії України План 1. Самоврядування на території козацької держави - Гетьманщини. 2. Конституція Пилипа Орлика. Ліквідація козацького самоврядування в XVIII столітті.	2
4	Тема 4. Основи місцевого самоврядування План 1. Правові основи місцевого самоврядування: поняття та елементи. 2. Організаційні основи місцевого самоврядування: поняття та елементи.	2
5	Тема 5. Система місцевого самоврядування План 1. Статут територіальної громади села, селища, міста, його структура і зміст. 2. Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування.	-
6	Тема 6. Представницькі органи та посадові особи місцевого самоврядування План 1. Система місцевих рад. 2. Форми та організація діяльності місцевих рад та їх органів. 3. Акти місцевих рад.	-
7	Тема 7. Правовий статус депутата місцевої ради План 1. Повноваження депутата місцевої ради. 2. Депутатський запит і депутатське запитання.	-
8	Тема 8. Виконавчі органи місцевих рад План 1. Особливості статусу відділів, управлінь та інших виконавчих органів місцевих рад. 2. Функції та повноваження виконавчих органів місцевих рад.	-
9	Тема 9. Служба в органах місцевого самоврядування План 1. Особливості прийняття на службу в органи місцевого самоврядування. 2. Класифікація посад в органах місцевого самоврядування.	2
	Разом	6

7. Самостійна робота для студентів заочної форми навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Муніципальне право – комплексна галузь права, наука, навчальна дисципліна 1. Наука комунального права: поняття, предмет, джерела і завдання. 2. Комунальне право як навчальна дисципліна: поняття, предмет і джерела.	8

	3. Роль та завдання вивчення студентами курсу «Муніципальне право України».	
2	Тема 2. Поняття, принципи і функції місцевого самоврядування 1. Місцеве самоврядування як основа конституційного ладу України. 2. Місцеве самоврядування і державна влада. 3. Централізація та децентралізація. 4. Громадянське суспільство і місцеве самоврядування. 5. Критерії місцевого самоврядування.	8
3	Тема 3. Місцеве самоврядування в історії України 1. Місцеве самоврядування в Україні в 1917 – 1920 роках. 2. Місцеве самоврядування в західноукраїнських землях у 20 – 30-ті роки. 3. Концепція місцевих органів влади у радянських конституціях України. 4. Місцеве самоврядування в законодавстві України 1990-1996 років.	8
4	Тема 4. Основи місцевого самоврядування 1. Поняття територіальних основ місцевого самоврядування та їх елементи. 2. Адміністративно-територіальний устрій і місцеве самоврядування. 3. Матеріально-фінансові основи місцевого самоврядування: поняття та структура	8
5	Тема 5. Система місцевого самоврядування 1. Місцеві вибори: загальні питання організації та проведення виборів, особливості обрання сільських, селищних та міських голів, депутатів представницьких органів місцевого самоврядування на базовому та регіональному рівнях. 2. Загальні збори громадян за місцем проживання. 3. Місцеві ініціативи. 4. Громадські слухання. 5. Мітинги, ходи, демонстрації.	9
6	Тема 6. Представницькі органи та посадові особи місцевого самоврядування 1. Статус районних і обласних рад. Порядок формування. Повноваження районних і обласних рад. Питання, які вирішуються виключно на їх пленарних засіданнях. 2. Делегування повноважень відповідним місцевим державним адміністраціям. Голова районної, обласної ради. Статус, порядок його обрання, повноваження. Заступник голови. 3. Президія (колегія) районної, обласної ради. 4. Органи самоорганізації населення: поняття, принципи організації та діяльності, порядок створення, повноваження, гарантії діяльності.	9
7	Тема 7. Правовий статус депутата місцевої ради 1. Депутатський мандат. Форми роботи депутатів місцевих рад. 2. Організація роботи у радах та інших виборних органах. 3. Гарантії діяльності депутатів місцевих рад: поняття, класифікація та особливості.	9
8	Тема 8. Виконавчі органи місцевих рад 1. Делеговані повноваження. 2. Виконавчий апарат районної, обласної ради. 3. Акти виконавчих органів місцевих рад.	9

	4. Відповідальність виконавчих органів перед представницькими органами місцевого самоврядування.	
9	Тема 9. Служба в органах місцевого самоврядування 1. Основні принципи служби в органах місцевого самоврядування. Управління службою. 2. Обмеження, пов'язані зі службою в апараті представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування.	10
Разом		78

8. Методи навчання

- Методи навчання за джерелом знань:
 - Словесні*: розповідь, пояснення, бесіда (евристична і репродуктивна), лекція.
 - Наочні*: демонстрація, ілюстрація.
 - Семинарські заняття
- Методи навчання за характером логіки пізнання.
 - Аналітичний*.
 - Методи синтезу*.
 - Індуктивний метод*.
 - Дедуктивний метод*.
- Методи навчання за характером та рівнем самостійної розумової діяльності студентів.
 - Проблемний (проблемно-інформаційний)*
 - Частково-пошуковий (евристичний)*
 - Репродуктивний*
 - Пояснювально-демонстративний*
- Активні методи навчання - використання технічних засобів навчання, диспути, круглі столи, історичний турнір, брейн – ринг, використання проблемних ситуацій, використання навчальних та контролюючих тестів, використання опорних конспектів лекцій.
- Інтерактивні технології навчання - використання мультимедійних технологій, діалогове навчання.

9. Методи контролю

- Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС
- Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів:
 - рівень знань, продемонстрований на семінарських заняттях;
 - активність під час обговорення питань, що винесені на заняття;
 - експрес-контроль під час аудиторних занять;
 - самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;
 - написання рефератів;
 - результати тестування;
 - письмові завдання при проведенні контрольних робіт;
 - виробничі ситуації.
- Пряме врахування у підсумковій оцінці виконання студентом певного індивідуального завдання :
 - навчально-дослідна робота;
 - навчально-практичне дослідження із презентацією результатів тощо.

**10. Розподіл балів, які отримують студенти
Для денної форми навчання (іспит)**

Поточне тестування та самостійна робота										С Р С	Разом за модулі	Ате- ста- ція	Підсум- ко	Су- ма
Змістовий модуль 1 - 15 балів					Змістовий модуль 2 -25 балів									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	15	55 (40+ 15)	15	30	100
5	5	2	3	5	5	5	5	5	5					

**Розподіл балів, які отримують студенти
Для заочної форми навчання (залік)**

Поточне тестування та самостійна робота										С Р С	Разом за модулі	Су- ма
Змістовий модуль 1 - 30 балів					Змістовий модуль 2 – 40балів							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	30	100 (70+30)	100
10	10	5	5	10	10	10	5	5				

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
69-74	D		
60-68	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Навчально - методичний комплекс з дисципліни «Муніципальне право», СНАУ, 2013 рік.

12. Рекомендована література

Базова література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.
2. Закон України „Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 р.
3. Конституція Автономної Республіки Крим від 21.10.1998.
4. Про вибори Президента України: Закон України від 10.11.09.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.97.
6. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.98.

7. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 01.10.10.
8. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 27.11.11.
9. Про всеукраїнський та місцеві референдуми: Закон України від 03.07.91.
10. Про державну службу: Закон України від 16.12.93.
11. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.95.
12. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.99.
13. Про представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 02.03.00.
14. Про Рахункову палату: Закон України від 11.07.96.
15. Про статус народного депутата України: Закон України в редакції від 22.03.01.
16. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.02.
17. Про Уповноваженого Верховної ради з прав людини: Закон України від 23.12.97.
18. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.01.
19. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996.
20. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001.
21. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998.

Допоміжна література

1. Балакірева С. Р. Конституційне право України: Навчальний посібник. -К.; 2014.-210с.
2. Біленчук П. Д., Кравченко В. В., Підмогильний М. В. Міське самоврядування. Муніципальне право. - К.; 2008.
3. Голованець В. Ф. Конституційне право України: Конспект лекцій. -К.; 2010.-216с.
4. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні. Конспект лекцій / За ред. Світельської С.Ф. – НМЦ, 2009.
5. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. С.Г. Серьогіної. – Х.: Право, 2008. – 256 с.
6. Кириченко В.М. Правознавство: Курс лекцій.- Запоріжжя: ЗНТУ, 2006.- 247с.
7. Конституційне право України: Підручник / За ред. В.Ф. Погорілка. 3-є вид.: - К.: Наукова думка, 2012.
7. Костюченко О. А. Основи конституційного права України: Конспект лекцій. - К.; 2011. - 56 с.
8. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України. Навч. посібник. – К.: Атака, 2008. – 672 с.
9. Лазор О.Д. Основи місцевого самоврядування: Навч. посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2009. - 432 с.
10. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 509 с.